

The Development of Standard English 1300–1800. Theories, Descriptions, Conflicts,

ed. Laura Wright

Cambridge University Press,
2000, 236 p. ISBN: 0 521 77114 5

Tai straipsnių rinkinys apie bendrinės anglų kalbos (anglų bk) formavimąsi 1300–1800 metais. Anotacija viršelyje labai skambi: „This book reopens the debate about the origins of Standard English, challenging earlier accounts and revealing a far more complex and intriguing history“. Tačiau diskusijos apie bendrinės anglų kalbos kilmę nė nebuvo kada nors baigtos, o labai intriguojančios istorijos rinkinyje rasti taip pat nepavyko...

Tikslesnis sudarytojos ir pratarinės autorės Lauros Wright apibūdinimas, kad knyga skirta tiesiog permąstyti atliktus darbus, tiriant bendrinės anglų kalbos raidą (p. 1). Iš pradžių Wright deklaruoja, kad vadovėliuose esama daug prieštaravimų, skirtingų teorijų, kaip ir iš kur (iš Londono, iš Vidurio Anglijos, iš Rytų vidurio Anglijos, iš Oxfordo ir Cambridge'o) kilo bendrinė anglų kalba. Labiausiai paplitusi vadovėliuose, pasak Wright, Johno H. Fisherio teorija apie anglų bk kilmę iš kanceliarijos kalbos (*Chancery* teorija)¹. Apžvelgusi pagrindines visų knygos straipsnių išvadas, Wright vis dėlto nemato esančio kokio nors vieno atsakymo, sprendžiančio minėtus prieštaravimus. Tad ji tik konstatuoja, kad „Standard English is a complex issue however one looks at it, and it is to be hoped that future linguists will enjoy its exploration“ (p. 6).

Šia recenzija nekeliu tikslo įvertinti ir išnagrinėti visų rinkinio straipsnių, tačiau kai kurie iš tiesų kelia diskusinių minčių.

¹ John H. Fisher, *The Emergence of Standard English*, Lexington, Kentucky: The University Press of Kentucky, 1996.

1. Rinkinys pradedamas Jimo Milroy'aus straipsniu „Historical description and the ideology of the standard language“, p. 11–28. Iš dalies tai mintys apie *lingvistų* kai kurių bendrinės kalbos aspektų sampratą, apie specialistų „metakalbą“.

Milroy'us stengiasi rasti būdą parodyti, kad dažnai lingvistų (ne tik kalbos vartotojų) teorijos yra netikslios dėl vyraujančios bendrinės (standartinės) kalbos ideologijos, jog bendrinė kalba esanti vienintelė ir stabili vertybė.

Kritikuodamas dėl ideologijos tradicines parašytas anglų kalbos istorijas (esą buvo aprašinėjama ir vertinama tik bk) jis sako, kad nors geras dalykas yra aprašyti standartinės kalbos raidą, bet tai anaip tol ne visa anglų kalbos istorija (p. 18). Palyginę su lietuvių kalbos istorija galėtume teigti, kad ši visai neturi savo bendrinės kalbos istorijos studijos, bk geriausiu atveju aprašoma kaip rašomosios kalbos dalis arba kaip apskritai bet kokių kalbos istorijų integrali (sinkretinė) dalis. Tad matyti tam tikras anglų ir lietuvių bk istorijų skirtumas: ankstyvojo tarmės pasirinkimo kalba (anglų) turi standartą aprašančių istorijų tradiciją (ją Milroy'us kritikuoja), o lietuvių kalba – visų pirma tarmių, tarmės atspindinčių raštų, bet ne bendrinės kalbos istorijas.

Sakyčiau, kad dabar yra tas laikas, kai bk vienodumas daugelio Europos kalbų vartotojų suvokiamas ir išsąmoninamas kaip savaime suprantamas dalykas. Visuomenė, ilgą laiką jautusi nepatogumą dėl kalbos skirtumų, kalbos vienodumą (vienodinimą), padedantį komunikuoti, laikė neabejotina ryškiausia vertybe. Tačiau bk išsigalėjo ir ganėtinai kalbos vienodumas tapo akivaizdus. Tada skirtumai ėmė mažiau trukdyti, ir galėjo atsirasti, pavyzdžiui, sociolingvistika, skirtumus imta ypač vertinti. Mokslininkai anksčiau ieškojo vienodumų (kai buvo nemažai skirtumų), dabar Milroy'us ieško skirtumų (kai daug vienodumų; plg. p. 22.) Svarbi kritinė kalbos vienodumo suvokimo masė. Standartas tampa įprastas kaip oras, tada atsiranda reikalas gilintis į nestandartinius variantus, juos vertinti, geriau pažinti. Milroy'us yra vienas iš šių laikų mokslininkų, kritikuojančių standartinės kalbos „aukštinią“, jos ideologiją. Jis motyvuotai atmeta ankstesnių (XX amžiaus vidurio) mokslininkų principą vienodinti leidžiamų senųjų tekstų kalbą (p. 20–21), nes varijavimas galintis būti ir sisteminis.

Milroy'us kelia klausimus, į kuriuos, jo žodžiais, kol kas nesą atsakymų. Pavyzdžiui, kiek nuo kalbos prestižo, o kiek nuo komunikacijos poreikio, vaidmenų identifikavimo ir pan. priklauso geografiškai plačiai paplitusių kalbų vartoseną? Kodėl kalbos vartotojai kasdien kalbėdamiesi su draugais, kaimynais ir nepažįstamaisiais turėtų išsivaizduoti abstrakčią klasių sistemą (aliuzija į tai, kad anglų kalbos istorijose bendrinės kalbos pradžia siejama su prestižine valdančiųjų klasių kalba; p. 24)? Milroy'ui galima atsakyti, kad tam tikro visuomenės sluoksnio(-ų) prestižas suformavo tam tikrą visuomenės vertybių supratimą, prestižiškiausių visuomenės narių pavyzdys (galia, dominavimas kultūroje ir pan.) išmokė vartotoją tos bendrinės kalbos, o šiandien jau jam tiesiog patogiau kalbėti būtent taip. Bet kalbos prestižas privalėjo būti, kad ta kalba geografiškai išplistų. Vadinasi, kalbos prestižas su valdančiosiomis klasėmis anglų kalbos atveju labiau sietinas tuo pe-

riodu, kada dar tik buvo pasirinkinėjamas tarmės pamatas būsimai bk, bet ne dabartinėje Jungtinės Karalystės visuomenėje.

Milroy'us teigia, kad tos iškilios formos, kurios laikomos standartinėmis, nebūtinai sietinos su aukščiausiomis visuomenės klasėmis, ir inovacijų atsiranda ne vien iš tų klasių (toks tradicinių anglų kalbos istorijų teiginys; p. 25). Žinoma! Bet atsiradimas ir iš kitų klasių nepaneigia bk prestižo svarbos pačiai bk plisti! Lietuvoje kalbos prestižą labiausiai kūrė išsilavinusių žmonių sluoksniš, bet tai nebuvo valdantieji visuomenės sluoksniai. Tik anglų kalboje svarbu kalbos prestižą atskirti nuo valdančiųjų klasių, to nėra lietuvių kalbos istorijoje.

Be kita ko, Milroy'us nori atkreipti dėmesį į svarbą tirti šnekamosios kalbos variantus, išskirti juos iš anglų bk istorijos, suvokti kaip atskirą dalyką.

Pasak Milroy'aus, šnekamosios bk vienodumas tam tikrais atvejais yra nefunkcionalus, nes jis trukdo vartoti stilistinius variantus: „In spoken language, uniformity of structure is in certain respects dysfunctional, mainly in the sense that it inhibits the functional use of stylistic variation“ (p. 14). Milroy'us teigia, kad jei egzistuoja tokia šnekamoji bk, kuri gali tikti įvairioms gyvenimo situacijoms, tai ji negali būti vieno stiliaus (p. 19).

2. Richardo J. Wattso straipsnis „Mythical strands in the ideology of prescriptivism“ (p. 29–48) irgi apie kalbos ideologiją. Wattsas mėgina filosofiskai apibrėžti, kas yra ideologija kalboje, kas yra mitai apie kalbą. Tačiau Milroy'us kalba apie standartizavimo, o Wattsas – apie preskriptyvizmo ideologiją. Ar esama čia kokio skirtumo?

Vienas iš pagrindinių anglų bk terminų yra *standardisation* (*standardization*). Dažniausiai turimas galvoje *procesas*, o ne sąmoningas visuomenės kišimasis į kalbos norminimą. Todėl anglišką terminą čia turbūt geriau atitiktų lietuviškas naujadaras *standartėjimas* (*normėjimas*), o ne *standartizavimas* (*norminimas*), nes pastarasis lietuvių kalboje labiau pabrėžia sąmoningas visuomenės pastangas dalyvauti procese, o ne proceso savaimingumą.

Tokiu atveju Wattso preskriptyvizmo ideologija suprastina kaip *standartizavimo* (*norminimo*), t. y. sąmoningo visuomenės veiksmo, išraiška. Wattsas siekia įrodyti, kad preskriptyvizmo ideologija atsirado ne XVIII amžiaus pabaigoje, kaip nurodo kai kurie autoriai, o kur kas anksčiau. Ištyręs keletą anglų kalbos tekstų Wattsas mano, kad 'mitinių' nuostatų dėl kalbos, sudarančių preskriptyvizmo ideologijos pamatą, galima aptikti net iš ankstesnių nei XVI amžius laikų (p. 31, 35–45).

3. Jonathano Hope'o („Rats, bats, sparrows and dogs: biology, linguistics and the nature of Standard English“, p. 49–56) straipsnio jau pats pavadinimas – „Žiurkės, šikšnosparniai, žvirbliai ir šunys: biologija, kalbotyra ir standartinės anglų kalbos prigimtis“ – iš karto rodo, kad jo autorius linkęs įmantrauti ir atitolti nuo santūraus mokslinio diskurso.

Hope'as sakosi įrodinėjęs hibridinę bendrinės anglų kalbos lingvistinę prigimtį („the hybrid linguistic nature of Standard English“, p. 49), o ne atsiradusią iš vienos grynos tarmės (kaip jam atrodo, teigia *single ancestor-dialect hypothesis*; p. 49).

Apie standartizavimą (ir standartėjimą) Hope'as rašo: „Standardisation is commonly defined as the [...] selection, elaboration and codification of a particular dialect“ (p. 51). Keistoka, kad Hope'as net nenurodo, kad tokią klasifikaciją yra sukūręs Einaras Haugenas, tik šiek tiek subtilesnę, kuri šalia nurodytųjų trijų aspektų pateikia dar ir ketvirtąjį: visuomenė turi priimti bendrinę kalbą². Haugeno nėra ir tarp Hope'o literatūros sąrašo minimų autorių.

Niekas turbūt rimtai ir nėra teigęs, kad bendrinė anglų kalba pradėjo formuotis tik iš vienos „grynų gryniausios“ tarmės, nors Hope'as sakosi noris paneigti būtent tokią nuomonę. Niekada viena gryna tarmė netampa bk, visada įsimašo daugiau ar mažiau elementų ir iš kitų tarmių. Tad to atskirai įrodinėti lyg ir nereikėtų. Jeigu autorius būtų pasinaudojęs Johno E. Josepho teoriniu darbu apie bendrinių kalbų raidą³, jam turbūt būtų pasidarę aiškiau, kad Europos bendrinių kalbų raidos modeliui dėl išaugusio prestižo dažniausiai būdingas vienos tarmės pamatu rašyto varianto iškilimas (kitų nukonkuravimas) ir sinekdochiškas priėmimas (pasklidimas). Kai kalbama apie vienos tarmės pasirinkimą bendrinei kalbai, paprastai manoma ne apie precizišką jos lingvistinės struktūros nukopijavimą, o apie laipsnišką vienos tarmės sistemos įsivyravimą, tapimą pagrindu, dominante naujoje bk struktūroje.

Hope'as linkęs kalbėti ne apie vieną pasirinkimą, o apie daugelį: „the 'selection' process of standardisation is not the selection of a single dialect, but the selection of single linguistic features from a range of dialects – features which are then recombined into a new dialect which lacks a common ancestor“ (p. 51). Toliau teigiama: „Standardisation thus becomes [...] a group of processes operating on all dialects over a much longer time. *Selection* becomes *selections*“ (p. 51). Tai labai motyvuotas teiginys.

Antra vertus, kai mokslininkai kalba apie *selection of a norm*, jie visų pirma turi galvoje socialinį reiškinį. Tai nurodė ir Haugenas (plg. Haugen 1972, 252). *Visuomenė* pasirenka vieną iš konkuruojančių *rašomųjų* variantų (užrašytų ir jau tam tikriems visuomenės sluoksniams įprastų tarmių), kurie paprastai visada būna sudaryti ne iš vienintelės tarmės lyčių, o turi šiek tiek ir kitų tarmių priemaišų. Vienas *rašomasis* variantas išstumia kitus dėl *socialiai* įgyto didesnio prestižo, bet pats *rašomasis* variantas *lingvistiškai* (struktūriškai) paprastai būna anksčiau įtraukęs kitų dialektų ypatybių. Tad lingvistams **tarmės pasirinkimas bendrinei kalbai reiškia ne naują ortografijos taikymą kurios nors tarmės garsams, bet tai, kad visuomenė renkasi vieną iš esamų rašomųjų variantų**. Įprasta, kad pačiose pradinėse rašomosios (dar ne bendrinės) kalbos formavimosi stadijose norintys imti rašyti savo kalba daugiausia užrašinėja gimtosios tarmės faktus (visada šiek tiek paderindami prie kokių nors kitų pažįstamų tarmių ar tekstų struktūrinių bruožų). Ir jau tada iš kelių sparčiau ar lėčiau stiprėjančių rašomosios kalbos variantų

² Einar Haugen, *The Ecology of Language*, Stanford, California: Stanford University Press, 1972 [1966], 252.

³ John Earl Joseph, *Eloquence and Power. The Rise of Language Standards and Standard Languages*, London: Frances Pinter (Publishers), 1987.

pasirenkamas vienas, prestižiškiausias, į jį taip pat patenka (jau būna patekusių) struktūrinių elementų iš kitų benukonkuruojamų rašomųjų variantų. Vyksmo (proceso, aspekto), kurį galima vadinti *bendrinės kalbos formos pasirinkimu (selection)*, ženklas yra atsiradęs (atsirandantis) visuomenės suvokimas, kad vienas iš variantų tapo „geresnis“, „gražesnis“, „kultūriškesnis“, „patogesnis“. Taigi tai visuomenės *socialinis* vieno rašomojo varianto formos pasirinkimas, o *ne lingvistinė* rašančiojo (-ių) tarminių lyčių atranka. Pasak Hope'o, lingvistinis tarmės rinkimasis (jį vadinčiau tarmės garsų užrašymu raidėmis) vyksta dar neatsiradus pačiai bk, tai dar neturintis bk kalbos raidos etapas – jį galėčiau pavadinti kiek apnormintų (standartizuotų) variantų konkurencijos etapu prieš atsirandant bk.

Be kita ko, Hope'as mano, kad standartizavimas gali būti suprantamas kaip daug „natūralesnis“ lingvistinis procesas, negu manyta iki šiol (p. 51). „Standardisation [...] looks more like a language-internal phenomenon: something motivated and progressed below the conscious awareness of language users“ (p. 51–52). Jis pabrėžia *standartėjimą*, ne *standartizavimą*. Apie preskriptyvizmą Hope'as sako: „we can characterize prescriptivism, uncontentionally, as language-external: a cultural, ideological phenomenon which plays itself out in language, but which is not in itself a linguistic process“ (p. 51). Žinoma, preskriptyvizmas – tai norminamųjų pažiūrų į kalbą visuma, tikrai nereikėtų jo vadinti lingvistiniu procesu (Hope'as vis dėlto nepasako, kas gi vadintų)! Bet preskriptyvinė veikla gali būti priežastis bk tam tikru mastu keistis. Tad gerai žinant, jog bk iš dalies kinta savaime, be sąmoningo normintojų (preskriptyvistų) įsikišimo, nereikia neigti ir to, kad sąmoningas bk raidos reguliavimas duoda tam tikrų, nors ribotų ir neabsoliučių, rezultatų. Kai bandoma sakyti, kad bendrinės kalbos raida yra procesas, „nepasiekiantis sąmoningo vartotojų supratimo lygmens“, reikia atsiminti, jog bk visų pirma yra rašomoji kalba, o rašto taikymas garsams žymėti visada buvo sąmoningai vartotojų suprantamas. Bendrinės kalbos raida yra kartu ir savaiminė, ir sąmoningai norminama, kodifikuojama (skirtingais bk raidos etapais skirtingai).

Tačiau siekdamas pademonstruoti maksimalų bk raidos natūralumą, Hope'as prisipažįsta prieštaraušias sau ir tikrai nemeluoja. Suradęs keletą vartosenos pavyzdžių, kurie anglų kalbos istorijoje tradiciškai laikomi įdiegtais preskriptyvistų (pvz., dvigubo neigimo atsisakymas), Hope'as teigia, kad „as speakers make the choices that will result in standardisation, they unconsciously tend towards more complex structures, because of their sense of the prestige and difference of formal written language“ (p. 53). Vartotojai esą linkę rinktis sudėtingesnes kalbos struktūras. Hope'as spekuliuoja teigdamas, kad vartotojai renkasi tokius elementus, kurie „go against linguistic naturalness“ (p. 53). Jam atrodo, kad tie bk elementai net negalėtų egzistuoti natūralios kalbos aplinkoje („in a 'natural' linguistic environment“, p. 53). Vadinasi, Hope'as kartu teigia, kad bendrinei kalbai iš prigimties lemta *būti nenatūraliai*, nors kiek anksčiau įrodinėjo neva nekvestionuotiną bk prigimties (procesų) natūralumą. Sunku ir sugalvoti įtikinamesnį prieštaravimą.

Vadinasi, Hope'o nuomone, bk vartotojai renkasi iš esamų variantų, bet nesąmoningai. Manychiau, kad vartotojai kalbos variantus vis dėlto renkasi (jei tikrai ren-

kasi) ganėtinai *sąmoningai*. Skirtumas tas, kad savo pasirinkimo priežastis vartotojai aiškina kitaip negu lingvistai. Tai greičiau ne apskritai sąmoningumo, o tik sąmoningumo pobūdžio klausimas.

Hope'o nuomone, vienos tarmės pasirinkimo hipotezė (kaip ją pats vadina) yra problemiška dėl dviejų priežasčių. Pirma: „linguistic data does not support the notion that Standard English evolved from a single dialect: as most historians of the language accept, Standard English features can be traced to an inconveniently wide range of dialects“ (p. 50). Kaip rašiau, tam tikras nedidelis mišinys pripažįstamas bendrinių Europos kalbų istorijose, tačiau Hope'as nenurodo, koks išlikusių bk tarminių elementų santykis. Kokios tarmės pamatu galėjo formuotis standartas? Bėda ta, kad anglų kalbos tarmės nuo XV amžiaus pradžios labai pakito, tad sunku rasti, kurios tarmės lyčių rašomojoje kalboje buvo daugiausia, kurios dominavo, kaip atsirado standartinis variantas (bk pradžia). Neretai sunku tam tikrus bruožus susieti su vienos ar kitos tarmės lingvistine struktūra. Kiekybinis įvertinimas šiuo atveju būtų ypač svarbus. Ar kas skaičiavo, kokio masto, kokių kalbos lygių mišinys jau galėtų pretenduoti vadintis mišiniu? Šiaip ar taip, 1963 metų M. L. Samuelso straipsnis⁴ apie XIV–XV amžiaus rašomuosius anglų kalbos variantus ir jų santykius su apysunkiai rekonstruojamomis to meto anglų kalbos tarmėmis atrodo aktualesnis už aptariamąjį Hope'o straipsnį.

Antra Hope'o matoma vienos tarmės pasirinkimo teorijos problema ta, kad kalbos ir tarmės nesančios biologinių rūšių ekvivalentai, tad jų ir nereikia lyginti su genealoginiu medžiu (*family tree*; p. 50). Norima įpiršti mintį, kad nuo Augusto Schleicherio laikų pamiršta kalbos raidos *medžio* metafora vis dar esanti labai populiari tarp bendrinės kalbos tyrėjų. Hope'as sako, kad lingvistinės sistemos gali mišti skirtingai nuo biologinių, kurias riboja tik savų genų rinkiniai: „it is very easy to mate linguistic sparrows with rats to get bats“ (p. 51). Hope'as mano, kad „a linguistic dialect, unlike a biological species, does not have to have a single immediate evolutionary ancestor“ (p. 51). Turėti tiesioginį „kalbinį protėvį“ tarmės (kalbos) gal ir tikrai neprivalo (pvz., jei kalba dirbtinė, kaip esperanto), bet bendrinių kalbų istorijos rodo, kad vienos tarmės, kuria imta rašyti, pagrindu susidaręs bendrinės kalbos modelis Europoje yra pats tikėtiniausias. Konkurencija su kitais standartizuotais variantais – jau atskira tema.

Hope'as propaguoja mišrią bendrinės kalbos pradžios teoriją, t. y. jam atrodo, kad galima išivaizduoti, jog bendrinės kalbos Europoje galėjo atsirasti sumišus (sumaišius?) įvairių tarmių lingvistinėms ypatybėms. Tokia teorija nėra nauja, ji buvo populiari XIX amžiuje. Būta teorijų, siūlančių bendrines kalbas kurti būtent sumaišant tarmes, tarsi demokratiškai susitariant ir nenuskriaudžiant jokios tarmės (pvz., Lietuvoje tokios teorijos laikėsi Kiprijonas Nezabitauskis, vėlyvasis Simonas Daukantas). Tačiau tokie sutartiniai tarmių derinimo projektai taip ir likdavo neįgyvendinti, praktiškai bendrine kalba paprastai tapdavo stipriausias iš konkuruojančių standartizuotų rašomosios kalbos variantų.

4 M. L. Samuels, „Some Applications of Middle English Dialectology“, *English Studies* 44(2), 1963, 81–94.

Sumaišyti mūsų sąmonėje visų pirma reiškia sudėti į vieną vietą apypanašės prigimties galinčius mišti dalykus, kurie pasklinda vienas kito atžvilgiu maždaug tolygiai. Tačiau tarmės nėra žirniukai ir bulvukės, kurie mišrainėje gali pasiskirstyti vienodai. Visų pirma kiekviena kalbos sistema (šiuo atveju tarmės) turi daug struktūrinių sluoksnių: fonologinį, morfologinį, leksinį, sintaksinį ir pan. Todėl kalbėdami apie maišymąsi, turėtume paaiškinti, kaip, kodėl, kokių santykiu galėtų mišti tarmių, pavyzdžiui, fonologinės, morfologinės sistemos (leksikos maišymasis įprastinis, bet leksikos normos ir nėra pačios akivaizdžiausios, atskiriant tarmę nuo bk).

Kaip minėta, Hope'as remiasi Haugeno idėjomis, tačiau jų net necituoja, tad gal net nežino, kieno jos. Nesolidžiai atrodo ir pats Hope'o oponentų pasirinkimas – vadovėliai (p. 49). Knygos pratarinę Wright pradėjo teiginiu, kad vadovėliuose labai skirtingai nusakoma anglų bk pradžia, bet tai nereiškia, jog mokslinių straipsnių rinkinyje Hope'as turėtų diskutuoti su vadovėlių, o ne su mokslo darbų formuluo-tėmis. Tai rodo kovą su mitais, o ne mokslinę diskusiją.

4. Istorikas Derekas Keene'as straipsnyje „Metropolitan values: migration, mobility and cultural norms, London 1100–1700“ (p. 93–116) aprašo daug migracijos į Londoną 1100–1700 metais aspektų. Laura Wright įvadiniame straipsnyje minėjo: „He emphasizes the importance in language evolution of face-to-face exchange between individuals [...] and finds this kind of exchange more important than migration“ (p. 3). Tačiau Wright neturėtų nutylėti ir to, kad pats istorikas Keene'as nesiima vertinti lingvistinių dalykų („What forms of language these different ethnic and craft groups used to communicate in doing the business of London; whether standard London languages existed or not; and, if they did exist, who owned them and endowed any of them with status as a national standard, are questions for linguists to assess“; p. 111). Keene'o galva, istorikai gali tik padėti lingvistams suprasti kontekstą.

5. Susan Fitzmaurice straipsnyje „*The Spectator* – the politics of social networks, and language standardisation in eighteenth century England“ (p. 195–218) apžvelgia, beveik be kalbos pavyzdžių, žurnalo *Spectator* svarbą gramatikų autoriams (p. 201). Viena iš Fitzmaurice išvadų: „Prescriptivist grammarians of the second half of the century went about the task of legislating their conception of represented by *The Spectator* continued to be highly valued. Its agnostic political stance, its generality, and its ultimate conservatism made *The Spectator* a sure candidate for adoption as a model by the instructors and educators of the second half of the century“ (p. 215). Vadinas, čia galima kalbėti apie ypatingo (svarbaus, populiarus, gero skonio pavyzdžio) žurnalo norminamąjį (kodifikuojamąjį) vaidmenį. Lietuvių kalbos istorijoje panašus buvo laikraščio *Varpas* vaidmuo. Taip iliustruojama periodinio leidinio galimybė būti paveikiu kodifikavimo žanru, diegti, platinti kalbos kodus (taisykles).

Be kita ko, Fitzmaurice rašo apie mandagią kalbą (*polite language*; p. 201), kuri buvo vartojama *The Spectator* XVIII amžiaus pradžioje. Tačiau ji nemini ne taip jau naujų Noelio E. Osseltono bei Ingrid Tieken-Boon van Ostade tyrinėjimų, to meto orto-

grafiją skirsčiusių į du standartus: pedantišką ir mandagų (*pedantic and polite*)⁵. Ar toji žurnalo *The Spectator* mandagi kalba turi ką nors bendra su mandagiuoju to pat meto rašybos standartu? Deja, Fitzmaurice tokios dviprasmybės nepastebėjo.

6. Suomė Irma Taavitsainen („Scientific language and spelling standardisation 1375–1550“, p. 131–154) įrodinėja, kad Vidurio Anglijos (*Central Midland*) standartu parašyta daug medicinos mokslinių tekstų – kur kas daugiau, negu manyta iki šiol. Kanceliarijos (*Chancery*) standartas nuo jo skyrėsi. Vidurio Anglijos tarpe rašė ir Wycliffo sekėjai, bet Taavitsainen mano, kad galbūt šis medicinos mokslo kalbos standartas paveikė Wycliffą, t. y. ji siūlo išvelgti priešingą nei tradiciškai įprasta tendenciją. Tačiau ar pradžia bk galėjo duoti medicinos kalba? Kas skaitė šio specifinio žanro tekstus? Net jei, kaip teigia Taavitsainen, Wycliffo rankraščiai buvo skaitomi tik slapčia, tai dar nereiškia, kad jie negalėjo daryti įtakos medicinos tekstams, kad poveikio kryptis – tik iš medicinos mokslinių tekstų į Wycliffo sekėjų tekstus. Greičiau priešingai – sugebėjimas gyvuoti draudimo sąlygomis kaip tik gali rodyti, kad Wycliffo tekstai buvo reikšmingi, jie turėjo prestižą, kuris galėjo paveikti ir medicinos tekstus. Vargu ar medicinos mokslinių tekstų skaitytojų buvo daug ir ar jie galėjo būti tokie įtakingi, kad jų normas perimtų platesnė visuomenė, Biblijos skaitytojai.

Taavitsainen prieina prie išvados, kad kanceliarijos ir Vidurio Anglijos standartai buvę konkurentiški, turėję skirtingą prestižą skirtingose galios srityse: administracinėje ir intelektualioje. „The influences must have been conflicting“ (p. 147). Anglų bk ilgainiui išivirtino kanceliarijos standartas: su tokia Johno H. Fisherio ir kitų mokslininkų nuomone autorė visai sutinka. Tačiau tai, ką ji nagrinėja, – dar tik standartizuotų rašomosios kalbos variantų konkurencija prieš anglų bk susiformavimą. Niekas iki šiol nebuvo taip aiškiai nurodęs medicinos mokslinių tekstų normų konkurencijos su kanceliarijos kalbos normomis.

Gana keistai atrodo, kai mokslo studijų autoriai sakosi negalį daryti tikslų išvadų, nes dar daug senųjų rankraščių nepaskelbta. Keista ne tai, kad mokslininkai skundžiasi šaltinių neprieinamumu, bet kad tai jiems regis esąs pakankamai svarus argumentas jų netirti ir jais nesiremti, daryti išvadas ir be jų. Antai Taavitsainen rašo: „more work on more extensive materials, including unedited manuscripts, is needed for definite conclusions“ (p. 147). Net nepanašu, kad autorei galėtų kilti mintis pasižiūrėti į neskelbtus rankraštinius šaltinius.

Giedrius Subačius

GIEDRIUS SUBAČIUS

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5

LT-2055 Vilnius, Lietuva

el. p.: subacius@lki.lt; subacius@uic.edu

Gauta 2002 m. birželio 23 d.

Priimta 2002 m. birželio 28 d.

⁵ Plačiau žr. Giedrius Subačius, „Spaustuvininkų įtaka rašybai ir jos standartams“, *ALt* 3, 2001, 133.

Wojciech Smoczyński,
Język litewski w perspektywie porównawczej

Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego,
2001, 510 p. ISBN 83-233-1430-6

The book under review consists of a collection of articles about the Lithuanian language by the brilliant and industrious Polish Balticist, Wojciech Smoczyński. Except for one article these articles were all originally published before in various outlets and at various times ranging from 1974 to the recent past and only their pagination has been changed here. According to their content they are grouped into the five following categories: (1) The position of the Lithuanian language in the Indo-European family, (2) morphology, (3) dialectology, (4) etymology and (5) Polish-Lithuanian relationships. The book is also supplied with a word index (pp. 481-506) and an index of names mentioned (pp. 507-510), both indices prepared by Tomasz Majtczak.

The first article of the first section (pp. 9-95) is a reprint of the excellent general article on the Baltic languages which had already appeared in the work edited by Leszek Bednarczuk¹. This article is well organized, lays the facts out clearly and for the most part gives the generally accepted explanations of the linguistic phenomena encountered. Smoczyński mentions (p. 26) that the thematic vowel in the Baltic verb is unified as *-a(-)* < **-o-*, but gives no reason for this. In my view this is to be connected with the loss of the phonemic contrast between /a/ and /e/ after a palatalized consonant which arose when the sequence **/T̥ie/* > **/Te/* as mentioned by Smoczyński on p. 21. When this happened it became impossible to distinguish **-j-* stem verbs from non **-j-* stem verbs in the present tense endings

¹ Leszek Bednarczuk, ed., *Języki indoeuropejskie 2*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988, 817-905.